

Hubert De Launay

Interview met de vioolbouwer en onderzoeker

13

De Nederlandse vioolbouwers van de Gouden Eeuw verdienen eerherstel. Hubert de Launay (37) uit Utrecht zet daar vol op in. Na jarenlang missiewerk lijkt zijn boodschap nu aan te slaan. Televisie, kranten, radio, tijdschriften, ineens duiken ze massaal op deze onderbelichte Nederlandse School. Mooi, vindt De Launay. Want 2029 wordt het jaar waarin de Stradivari's van de Lage Landen breed worden gepresenteerd met een expositie, concerten en een boek.

Gitaar of viool

De vioolbouwer uit Utrecht mag inmiddels in de wereld van strijkinstrumentenmakers en restauratoren een bekende naam zijn, aanvankelijk leek Hubert de Launay beroepsmatig een andere kant op te gaan. 'Rond m'n 15e was ik helemaal gek van gitaren en wilde ik gitaarbouwer worden.'

En dus schreef hij zich in bij het Hout- en Meubileringscollege (HMC) in Amsterdam. De creatieve aanleg was er van huis uit al met zijn vader als klokken- en horlogemaker en zijn moeder met het diploma van de kunstacademie op zak ('ze kan ongelooflijk goed schilderen'). Maar, zegt De Launay met een verontschul-

Afb. 1: Hubert de Launay in zijn atelier. (Foto Harrie van Opstal)

digende glimlach, de gitaarbouw was het toch niet. 'Een groot 'sorry' voor de gitaarbouwers, maar ik vond er niks aan. Alles wordt dichtgemaakt, overal gaat witte lijm op, er wordt heel veel fabrieksmatig gewerkt. Toegegeven, een gitaar leent zich qua constructie ook goed voor machinale bouw en er worden kwalitatief goede instrumenten gemaakt. Daarentegen is de vioolbouw volstrekt anders. Daar hebben de handmatige bouwers het voor het zeggen. Met z'n constructie en de toepassing van huidenlijm is een viool of cello veel beter te repareren. En als beroepsmatige bouwer kun je daar ook beter een bestaan uit halen. Dus vandaar dat ik m'n koers verlegde.'

14 Toch viool

Maar bij een gitaarbouwer in de leer gaan, lukte aanvankelijk niet. *'Tijdens mijn opleiding op het HMC zocht ik een stageplek, maar niemand wilde me. Het was nog de tijd dat je direct of indirect te horen kreeg 'ik ga toch niet m'n eigen concurrent opleiden?'* De omslag kwam toen contrabasbouwer Harry Jansen in Amsterdam géén 'nee' zei. *'Bij hem mocht ik uiteindelijk twee jaar stage lopen.'* In 2007 volgde zijn verdere opleiding aan het West Dean College in Engeland. De eerste twee jaar dook De Launay in de gambabouw, het laatste jaar de vioolbouw. *'Tijdens m'n tweede jaar kreeg ik een baan aangeboden bij het gerenommeerde J&A Beare in Londen. Ze hadden weinig jonge aanwas van bouwers, vandaar. Maar kort daarna brak de bankencrisis uit. Al met al kon ik er één zomer werken. Een super tof vak, constateerde ik. Maar het was aanvankelijk natuurlijk wel een afknapper dat ik daarna met lege handen stond. Achteraf ben ik heel blij dat het zo gelopen is. In de jaren erna kon ik bij allerlei bouwers meedraaien. Ik ging na m'n opleiding naar Nederland terug en kon ik bij Guust François en Harry Jansen aan de slag.'* Daarna volgde onder meer uitnodigingen van de bekende Engelse bouwers Michael Byrd en John Dilworth. En in 2015 reisde De Launay weer naar Nederland. Vooraanstaand bouwer Andreas Post in Amsterdam toonde interesse. *'Eerst zei ik 'nee' omdat ik in Londen lekker op m'n plek zat. Maar in de maanden erna dacht ik steeds vaker 'ik ben toch knettergek ook dat ik dit heb geweigerd'. Het was een prachtige functie. Dus belde ik Andreas of die vacature nog open stond. En gelukkig was dat het geval.'*

Vioolbouwers uit Nederland

De Nederlandse vioolbouwers uit de 17e eeuw kwamen bij De Launay in beeld toen hij in z'n laatste jaar op het West Dean College een excursie voor de hele groep moest organiseren. Hij nam z'n klas op sleeptouw naar Den Haag, waar in het Gemeentemuseum (nu Kunstmuseum) een collectie van zo'n drieduizend instrumenten berust. De Launay: *'Toen de kasten en laden open gingen, kwamen onder meer prachtige en hoogwaardige instrumenten tevoorschijn*

van oer-Hollands klinkende makers als Jacobs, Rombouts, Verbeek, Boumeester, Van der Sijde en Cuypers. Ik was met stomheid geslagen. Waarom kende ik die namen niet? Ik was inmiddels vijf jaar actief in de vioolbouw, maar had nog nooit van Hendrik Jacobs gehoord. En dat terwijl ik Nederlander én vioolbouwer ben. Ik dacht eerst dat het aan mij lag, maar ik was niet de enige voor wie dit volslagen onbekend terrein was. De kennis over de Nederlandse vioolbouwers is er op zich wel, maar die ligt bij een heel klein groepje en is moeilijk toegankelijk.'

De Launay dook in de materie en kwam na twee jaar studie tot de conclusie dat er eigenlijk nauwelijks harde feiten over deze bouwers waren vastgelegd. *'Toen ik in Londen met John Dilworth daarover praatte, zei hij op zeker moment: 'Dan moet je dit zélf gaan doen. Ga op onderzoek uit, doe je ding.' Hij heeft mij vervolgens een eind op weg geholpen.'*

Nu lagen in het Kunstmuseum de violen netjes gedocumenteerd en met de juiste toeschrijving in de collectie. Maar hoe vind je meer instrumenten van bijvoorbeeld Hendrik Jacobs (circa 1629 - 1704) die misschien wel een ander of een vervalst etiket dragen? Dat is, zo legt De Launay uit, een reusachtige puzzel die je stukje bij beetje legt. *'Al is het principe heel simpel. Zoek een instrument in een zo puur mogelijke staat, dus met zo weinig mogelijk veranderingen, ingrepen en aanpassingen uit latere tijden. Zo'n viool kun je vervolgens 'lezen'. Elke school, zelfs elke maker heeft z'n specifieke kenmerken, werkwijze, toepassing van materialen en dergelijke. Extra mooi is het als een instrument een origineel label draagt. Dat*

alles bij elkaar vormt een referentiepunt voor het verdere onderzoek. Een Steen van Rosetta.'

Etiket

Nu is niets zo onbetrouwbaar als een etiket in een viool, beaamt De Launay volmondig. *'Daar doe je dan ook specifiek onderzoek naar. Een expert op het gebied van papier, inkt en druktechniek kan zo'n etiket vakkundig dateren. Voor het Hendrik Jacobs-project hebben we Herre de Vries kunnen aantrekken. Toen we kennismaakten, was er meteen een klik. Fijn, want hij is een heel goede onderzoeker. Hij heeft bijvoorbeeld het dagboek van Anne Frank onderzocht.'*

Binnen het onderzoeksproject is ook deskundige Roberto Furnari betrokken voor het dendrochronologisch onderzoek. Aan de hand van de rangschikking en breedte van de houtnerven en de tussenliggende zachtere delen kan nauwkeurig het jaar worden bepaald waarin de boom nog

Afb.2: Viool van Jan Boumeester (Duitsland ca. 1629 - Amsterdam 1681). (Foto Harrie van Opstal) groeide. Ook is de regio te bepalen waar het hout werd geoogst. *'Het kan soms doorslaggevend zijn in een onderzoek,' stelt De Launay. 'Als de datering van het hout ná het overlijden van een bouwer ligt bijvoorbeeld. Dan vervalt natuurlijk elke grond onder die toeschrijving.'* Etiket en datering van het hout zijn slechts enkele onderzoeksaspecten in het geheel. *'Ook de bouwstijl, de gebruikte lak en kleuring, de vorm van bijvoorbeeld de krul, specifieke toegepaste materialen, alles maar dan ook alles noteer ik. Inmiddels heb ik dat al een keer of zeventig gedaan. Langzaam maar zeker bouw ik zo een systeem op waarbij je aan de hand van dezelfde details*

je figuurlijk gesproken een handtekening ontdekt. Als je eenmaal zo'n referentiepunt of pinpoint hebt, krijg je er steeds meer. En zo bouw je een enorme database op waarmee we nauwkeurig al die Nederlandse instrumenten in kaart kunnen brengen. Maar dan nóg gapen ongelooflijk grote gaten in het hele verhaal van deze bouwers. We weten van meerdere fiolemakers uit deze periode vrijwel niets over hun leven. Soms ontbreken zelfs geboorte- of sterfdatum.'

Het is een weliswaar omvangrijke, maar spannende speurtocht, vertelt De Launay. 'Net voor de zomervakantie ontdekte ik nog een nieuwe hand. Ik dacht aanvankelijk dat het een wat afwijkende Jacobs was, maar het blijkt toch echt iemand anders te zijn die het betreffende instrument heeft gebouwd. We hebben inmiddels zes of zeven violen in beeld die aan deze bouwer kunnen worden toegeschreven. Een prachtig domino-effect.'

Archieven

Parallel aan dat praktische onderzoek pluizen historici de archieven in met name Amsterdam uit op zoek naar informatie over Jacobs en zijn twee stiefzoons Gijsbert Verbeek en Pieter Rombouts, plus de andere makers die in de 17e en 18e eeuw actief waren. 'We hebben tot nu toe zo'n vierentwintig namen weten te verzamelen in de gouden periode van de Amsterdamse vioolbouw. Maar we hebben nog geen indicatie hoeveel van hen echt als meester vioolbouwer actief waren. Van zes makers weten we dat zeker, ook aan de hand van hun bewaard gebleven instrumenten. Ik ben ervan overtuigd dat er nog veel te ontdekken is. Het vroegst gedateerde instrument van Hendrik Jacobs bijvoorbeeld dateert van 1680. Toen was hij vijftig. Maar in die periode ervóór zal hij toch ook gebouwd hebben? Veel vroege violen zullen als gevolg van een later geplaatst vals etiket, of door het ontbreken van een signering, nog niet ontdekt zijn. Kortom, het is soms nog één grote gatenkaas.'

Het is meteen ook het boeiende aan het gehele onderzoek en het levert hem veel energie op. De Launay lacht. 'Het staat allemaal in schril contrast met Antonio Stradivari en andere beroemde Italiaanse bouwers. Er is zo enorm veel over Stradivari bekend, we

Afb. 3: Viool van Willem van der Sijde (Amsterdam, 1691). Foto's ter beschikking gesteld door het Nationaal Muziek-instrumentenfonds. Zie ook Bouwbrief 149 (mei 2013).

weten nog *nét* niet hoe hij zijn koffie dronk. En anderzijds is er dus deze Nederlandse vioolbouwschool. Het is welbeschouwd één groot mysterie en dat vind ik het fascinerende ervan. Uit de Gouden Eeuw zijn de schilders, architecten, componisten, schrijvers, politici en handelaren alom bekend, in het geval van de schilderkunst wereldberoemd. Ondertussen ontbreken de vioolbouwers volledig. Het is echt een hiaat in de geschiedschrijving. En als je nou tot de conclusie komt dat het maar om gemiddelde, doorsnee viooltjes gaat. Maar nee, het zijn stuk voor stuk topinstrumenten van uiterst bekwame vakmensen die niet onderdoen voor Stradivari, Guarneri en Amati. En dan vind ik het erg jammer dat de muziek- en bouwerswereld zich zo blindstaart op Stradivari. Onderschat niet hoeveel aandacht wel niet naar de Italiaanse vioolbouw uitgaat. En een deel van die waardering zit puur tussen de oren. Je hoort het kwaliteitsverschil lang niet altijd.'

Eerder onderzoek

Helemaal nieuw is, zoals eerder vermeld, de studie naar de Nederlandse vioolbouwers niet. Al in 1931 bracht Dirk Balfoort het een en ander in kaart. In 1955 deed vioolbouwer en -handelaar Max Möller een duit in het zakje, en in 1999 de Nederlandse Groep van Viool- en Strijkstokkenmakers (NGV). 'Maar sinds Balfoort is weinig nieuwe informatie toegevoegd, op een aantal artikelen van

Johan Giskes na. We hopen daar met ons gestructureerde onderzoek verandering in te brengen.'

De Launay bezoekt daarvoor zoveel mogelijk binnen- en buitenlandse collecties en individuele eigenaren van instrumenten. 'Ik verwacht naar elf landen te reizen om ter plekke instrumenten te kunnen onderzoeken. Ja, dat is heel veel werk en het is een halve wereldreis. Als ik vooraf had geweten dat het zoveel energie en tijd zou kosten, was ik er wellicht niet eens aan begonnen. Maar ik ben al veertien jaar met dit onderzoek bezig. In 2014 verscheen m'n eerste artikel in de vakpers over de Nederlandse bouwers. Tot voor kort was ik uitsluitend in m'n vrije uurtjes bezig met het onderzoekswerk. Met de oprichting, vier jaar geleden, van de Hendrik Jacobs Foundation willen we het breder en gestructureerder maken. Afgelopen zomer vonden we het de tijd om onze plannen wereldkundig te maken. We hebben inmiddels steun en medewerking gekregen van bijvoorbeeld het Nationaal Muziekinstrumentenfonds, het Kunstmuseum Den Haag en het Rijksmuseum Amsterdam. Nu krijgt het dankzij de toegekende project- en onderzoeksgelden (uiteindelijk vierenhalf ton gedurende drie jaar, red.) een strak gepland vervolg. Ik heb tot en met 2026 voor het veldonderzoek ingeruimd, vervolgens een jaar om een publicatie van wetenschappelijk niveau te schrijven. En 2028 is gereserveerd voor het voorbereiden van de

manifestaties, concerten en exposities. En dan wordt het in 2029 knallen. Dan is het precies 325 jaar geleden dat Hendrik Jacobs overleed.'

Tot slot

De Launay sluit niet uit dat het onderzoek ook zal uitmonden in een officiële promotie, waarbij hij dus als buitenpromovendus zijn bul behaalt. 'Wie weet. Iedereen die ik erover spreek, zegt 'dit moet je niet laten'. Dus gesprekken over het idee lopen.' Eveneens ligt er de optie van een Nederlandse vioolbouwschool, maar dit voornemen is nog niet verder uitgewerkt. 'Ik denk voornamelijk niet zozeer aan een echte school, als wel aan het bieden van leerwerkplekken voor jonge vioolbouwers. Het zou mooi zijn als vers bloed in dit mooie vak stapt en we de bouwtraditie kunnen voortzetten.'

En dan, als de tentoonstelling met instrumenten en schilderijen is geopend, de bijbehorende concerten te bezoeken zijn en het grote werk erop zit? De Launay grijnst. 'Tegen die tijd ben ik een jaar of twintig met de Nederlandse vioolbouwers bezig. Dan is het wel even mooi geweest en wil ik ook wel 'es gewoon lekker in het atelier aan de slag. Waarom ben ik anders vioolbouwer geworden?'

Afb. 4: Hubert werkt aan een krul. (Foto Merlin Daleman)

